

BIOGRAFISCH

WOORDENBOEK

GELDERLAND

BEKENDE EN ONBEKENDE MANNEN EN VROUWEN UIT DE GELDERSE GESCHIEDENIS

IO

REDACTIE
I.D. JACOBS
J.A.E. KUYSS
C.A.M. GIETMAN
R.M. KEMPERINK †
C.J.M. SCHULTE-VAN WERSCH
C. SEEBACH

De reeks *Biografisch Woordenboek Gelderland* is een project van de Stichting Biografisch Woordenboek Gelderland.

De uitgave van deze publicatie kwam mede tot stand dankzij financiële steun van de Stichting Fonds A.H. Martens van Sevenhoven.

Niets in deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie en uitgever. No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the editors and the publisher.

ISBN 978-90-8704-472-5

© Uitgeverij Verloren, Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
Tel. 035-6859856, fax 035-6836557
www.verloren.nl

Typografie: Rombus, Hilversum
Omslagontwerp: Het Lab – Arnhem
Druk en brochage: Wilco, Amersfoort

BIOGRAFISCH WOORDENBOEK GELDERLAND deel 10

*Bekende en onbekende mannen en vrouwen
uit de Gelderse geschiedenis*

Redactie:

drs. I.D. Jacobs en dr. J.A.E. Kuys (eindredactie)
dr. C.A.M. Gietman, drs. R.M. Kemperink †,
drs. C.J.M. Schulte-van Wersch, C. Seebach

Verloren
Hilversum
2014

De auteurs

prof.dr.ir. L. Aardoom
drs. R.F.M. Boshouwers
C.M. Boshouwers-Biessels
R. Chamuleau
drs. C.F.A. Crone
dr. A.M.A.J. Driessen
dr. O.W. Dubois
dr. L.J.I. Ewals
R. Faber
J.N.A. Groenendijk
drs. M. Gubbels
M.G.A. Hendriks MA
H. Hofman
drs. I.D. Jacobs
dr. A.E.M. Janssen
prof.dr. F. Keverling Buisman
dr. B.K.S. Koene
drs. T.P.G. Kralt Msc.
dr. J.A.E. Kuys
dr. A.G.W.J. Lansink
drs.ing. J.M. Leijendeckers
dr. A.J. Lever
dr. E. Luikens
dr. A.H.W.M. Pelkmans
F. Reurink
drs. C.O.A. Schimmelpenninck van der Oije
drs. C.J.M. Schulte-van Wersch
C. Seebach
drs. J.W. Tetterode Ravestein
E. Tetterode Ravestein-Winkelman
drs. J.A. van der Valk
dr. M. van Vliet
dr. P.W. van Wissing

Woord vooraf

Op 21 november 2013 werd de redactie opgeschrikt door het overlijden van haar voorzitter drs. Rob Kemperink. We wisten al lang dat Rob een broze gezondheid had, maar we zagen gelukkig ook steeds weer dat hij zich wist te herstellen en zijn werkzaamheden hervatte. Kort voor de zomervakantie van 2013 heeft hij nog de redactievergadering voorgezeten, een gedenkwaardige vergadering omdat dit de laatste bijeenkomst was in het kleine vergaderzaaltje van het Gelders Archief aan de Markt. We waren uit elkaar gegaan in de verwachting dat we nog intensief contact zouden hebben en dat we elkaar in het begin van 2014 weer zouden treffen. Helaas is het anders gelopen. We wensen zijn vrouw Els, die zo vaak blijk heeft gegeven van haar betrokkenheid bij het BWG, veel kracht toe. De redactie prijst zich gelukkig dat een van de BWG-auteurs, drs. Han Tetterode Ravenstein, bereid is gevonden voor dit deel een biografie van Rob Kemperink te schrijven. De aimabele en onverstoerbare persoonlijkheid van Rob zal ons altijd bijblijven.

Tijdens de laatste vergadering die we met Rob Kemperink mochten hebben, hebben we uitgebreid gesproken over de toekomst van het *Biografisch Woordenboek Gelderland*. Naar aanleiding van de toen gevoerde discussie heeft de redactie het besluit genomen de serie na de verschijning van deel 10 te beëindigen. Verschillende overwegingen hebben ons tot dit besluit gebracht. Op de eerste plaats wilden enkele redacteurs om persoonlijke redenen hun redacteurschap beëindigen. Na bij tien of iets minder delen betrokken te zijn geweest, wilden zij wel eens wat anders. Minstens zo doorslaggevend was de omstandigheid dat de provincie Gelderland geen subsidies voor historische publicaties meer verstrekt. Hierdoor is onze belangrijkste subsidieverstrekker wegge gevallen en dit financiële gat blijkt moeilijk op te vullen. Zoals al eerder besproken is mede op aandringen van sommige subsidiën-

ten en lezers door de redactie overwogen om digitaal verder te gaan. Tenslotte is het arsenaal aan interessante historische Gelderse persoonlijkheden nog lang niet uitgeput. Ten aanzien van een mogelijke digitale voortzetting moest echter al snel de conclusie worden getrokken dat een website zeker niet goedkoper is dan een papieren uitgave. Ook de vereiste continuïteit zagen we als een praktisch obstakel voor het starten en onderhouden van een website. We sluiten niet uit dat een biografisch woordenboek voor Gelderland in de toekomst nog eens als website wordt voortgezet, maar op dit moment ontbreken hiervoor de middelen. Voorlopig blijven alleen de oude delen 1 tot en met 6 raadpleegbaar via de website die wordt gehost door het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (www.biografischwoordenboekgelderland.nl).

Over de hoeveelheid kopij die werd aangeboden, heeft de redactie nooit te klagen gehad. Het blijkt dat het genre van de korte biografie velen, amateurs en professionals, tot schrijven kan aanzetten en mooie resultaten kan opleveren. Veel reeds eerder gesignaleerde hiaten zijn evenwel naar het oordeel van de redactie niet bevredigend opgevuld. Vrouwen, sporters en ondernemers zijn na tien delen nog steeds ondervertegenwoordigd. Het zijn vooral politici, dominees, beeldend kunstenaars, schrijvers en historici die een plaatsje in het BWG hebben veroverd. De redactie betreurt deze eenzijdigheid reeds lang, maar was nu eenmaal afhankelijk van het aanbod en bijsturen bleek lastig.

Tot slot danken wij al onze auteurs, de subsidiënten en de uitgever voor de steun die zij sinds 1998 aan de totstandkoming van de tien delen van het *Biografisch Woordenboek Gelderland* hebben verleend.

De redactie

Gebruikte afkortingen

AAG	Afdeling Agrarische Geschiedenis
<i>BM Gelre</i>	<i>Bijdragen en Mededelingen van de Vereniging Gelre</i>
<i>BMHG</i>	<i>Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap</i>
<i>BWG</i>	<i>Biografisch Woordenboek Gelderland</i> , Hilversum 1998-2014
ca.	circa
CBG	Centraal Bureau voor Genealogie
CODA	'Cultuur onder dak', Archief & Kenniscentrum Apeldoorn
DTB	Doop-, trouw- en begraafboeken
ed.	editie
eindred.	eindredactie
f.	folio
GeldArch	Gelders Archief, Arnhem
hs.	handschrift
inv.nr (s).	inventarisnummer(s)
KNOB	Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond
ms	manuscript
NIOD	instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies
<i>NNBW</i>	<i>Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek</i>
nr.	nummer
RAN	Regionaal Archief Nijmegen
red.	redactie
tent. cat.	tentoonstellingscatalogus
toeg.nr.	toegangsnummer
UB	universiteitsbibliotheek
z.j.	zonder jaar
z.p.	zonder plaats

Inhoud

Woord vooraf	7
Gebruikte afkortingen	9
De auteurs	10
Christopher Becker (1805-1890)	11
Ferdinand Hubertus Biessels (1902-1974)	14
Johannes Warnardus Bilders (1811-1890)	18
Margot Johanna Theodora van Boldrik (1907-2008)	21
Willem Gerard Brantsen (1831-1899)	23
Enno Brokke (1919-2007)	26
Jan Jurriën Buddingh jr. (1832-1905)	29
Catharina bastaard van Gelre (ca. 1511-ca. 1597)	32
Gerrit de Cock van Weerdenberch (ca. 1260-1339)	34
Joan Collette (1889-1958)	36
Cornelius Carolus Stephan Crone (1914-1951)	39
Anthony van Egmond (1775-1838)	42
Jo Folmering (1910-1991)	45
Bernardus Gangel (1809-1874)	48
Isaac van Geelkercken (1615-1672)	51
Cornelis van Geelkerken (1901-1976)	55
Alwina von der Goltz-Brantsen (1868-1957)	58
Bernt (Berend) van Hackfort (ca. 1475-1557)	62
Christiaan Hendrik Hammes (1872-1965)	64
Jacob Adolph van Heeckeren (1724-1792)	67
Fri Heil (1892-1983)	71
Jo Heinsius (1904-2006)	74
Max van Hoffen (1911-1955)	77
Jan Homan (1919-1991)	81
Jan Christiaan de Jager (1882-1958)	84
Jan Jansz (?-1629)	86
Robert Maria Kemperink (1940-2013)	89
Peter Kok Ankersmit (1802-1886)	92
Chelt (Rachel) Konijn (1924-1995)	95
Edzard Willem Koning (1869-1954)	99
Dirk Lenting (1789-1877)	101
Henri van de Loo (1885-1947)	104
Eugène Lückner (1876-1943)	107
A. Johanna Maris (1900-1996)	110
Kitty van der Mijl Dekker (1908-2004)	115
Johannes Olivier (1751-1808)	118
Bob Ontrop (1916-2012)	121
Michiel Derk van Otterloo (1810-1880)	123
Hugh Hope Alexander ('Joeki') van Pallandt (1891-1950)	126
Bernardus (Ben) Hendrikus Theodorus van Pinxteren (1933-2006)	130
Everard van Reyd (Eberhardus Reidanus) (1550-1602)	133
Joost Sasbout (1487-1546)	137
Assueer Jacob Schimmelpenninck van der Oye (1835-1915)	141

Johannes Schouw Santvoort (1846-1877)	145
Marinus Antonie Sipman (1847-1926)	148
Jaap Spaanderman (1896-1985)	150
Emile Vieggers (1921-1984)	154
Toon Vijftigschild (1902-1981)	156
Jan Vlaanderen Czn (1826-1909)	159
Marcus van Weze (voor 1494-1548)	162
Alfabetisch register van personen beschreven in de delen 1 t/m 10	165
Chronologisch register van personen beschreven in de delen 1 t/m 10	170
Auteursregister op de delen 1 t/m 10	175

te behouden voor het nageslacht. Tot 2002 stond de steeds uitdijende collectie bij Margot in haar huis aan de Rijksstraatweg. Geïnteresseerden en onderzoekers die deze wilden raadplegen, werden door haar aan huis ontvangen. Later, nadat Van Boldrik naar een verzorgingstehuis was vertrokken, is het geheel overgebracht naar de archiefruimte van de gemeente Ubbergen. Hier zijn enthousiaste vrijwilligers van de stichting tot op de dag van vandaag bezig met het ordenen, beschrijven en beschikbaar stellen van deze unieke collectie documenten, beeldmateriaal en boeken. De Stichting Margot van Boldrikfonds zet op deze wijze het werk voort dat haar bijzondere naamgever met zoveel gedrevenheid heeft opgebouwd, opdat *De Roos van Ubbergen* nooit zal verwelken.

Werken (selectie)

- *De gemeente Ubbergen in de frontlinie*, Ubbergen 1945
- *Ubbergen in oude ansichten*, Zaltbommel 1972 i.s.m. A.A.E.M. Gijssbers en H.J. Hendriks
- *Ubbergen hoog & laag. Van verleden naar heden*, Bussum 1981

- *In water en vuur. Ubbergen en Millingen, 1940-1945*, Beek-Ubergen 1984
- *Van Natte Beek tot Hondsebeek. Huizen langs de Straatweg van Beek bij Nijmegen*, Beek-Ubergen 1994

Literatuur

- W. Bax, 'Margot van Boldrik 1907-2008', in: www.trouw.nl
- F. Reurink, *Archiefinventaris Stichting Margot van Boldrikfonds Beek-Ubergen*, [z.p. 2011]
- T. Tummers, *Dokter Piet van Hasselt [1896-1974]*, [Millingen aan de Rijn/Beek-Ubergen] 2009
- D. Wijnhuizen, 'Noodziekenhuis Waalheuvel verpleegde 223 patiënten', in: *Van toen naar nu* 2 (1985), 54-58

Bronnen

- Archief Stichting Margot van Boldrikfonds
- Inlichtingen verstrekt door mevrouw E. van Elteren-van Hemel, secretaris Stichting Margot van Boldrikfonds
- Secretariearchief Gemeente Ubbergen, onder andere inv. nr. 3002/86

Ferry Reurink

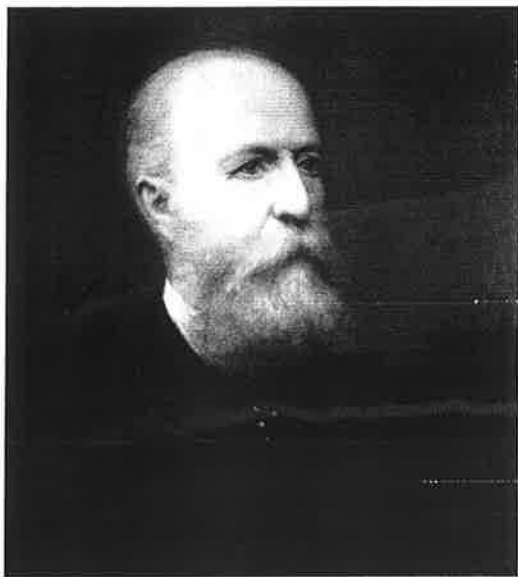
Willem Gerard Brantsen

1831-1899, bestuurder, politicus en landgoedeigenaar

Willem Gerard baron Brantsen werd op 24 oktober 1831 op Huize Zypendaal te Arnhem geboren als derde kind en oudste zoon uit het op 30 november 1827 gesloten huwelijk van mr. Derk Willem Gerard Johan Hendrik baron Brantsen (1801-1851) en Jacoba Charlotta Juliana barones van Heeckeren (1802-1882). Hij trouwde op 25 augustus 1865 op het landgoed Beeckestein te Velsen met Alwina Agnes Clementine Bohlen, geboren op 10 augustus 1841 te Philadelphia, USA. Twee kinderen kwamen vrijwel direct na de geboorte in respectievelijk 1866 en 1867 te overlijden. Hun dochter Alwine (1868-1957) werd geboren op 8 november 1868 te Den Haag. Willem Gerard Brantsen en zijn echtgenote overleden beiden in Huize Zypendaal. Hij op 8 november 1899 en zij op 21 april 1926. Ze werden bijgezet in het door Willem Gerard gebouwde familiegraf van de familie Brantsen op de begraafplaats van Schaarsbergen. Zijn moeder was daar in 1882 als eerste begraven.

Willem Gerard baron Brantsen werd geboren in een van de voornaamste Arnhemse adellijke regentenge-

slachten, dat in het begin van de 19de eeuw in de adelstand werd verheven. Door het huwelijk van zijn va-

Willem Gerard Brantsen, door J.B. Discart, eind 19de eeuw
(collectie Brantsen van de Zyp Stichting)

der met Jacoba van Heeckeren was hij verwant aan de belangrijkste adellijke geslachten in Gelderland. Hij groeide op in een gezin van zes kinderen. Zijn broers en zusters bewoonden de landhuizen en kastelen Laag Keppel, Rhederoord, Rhederhof, Wielbergen en Zypendaal. In aanvulling hierop beheerde de familie Brantsen nog diverse aanpalende landgoederen. Na de middelbare school in Arnhem doorlopen te hebben, studeerde hij vanaf 1850 aan de Rijksuniversiteit te Utrecht waar hij werd opgenomen in het Utrechts Studentencorps en waar hij in 1854 in de rechten promoveerde op stellingen over Romeins en hedendaags recht. Hij werd advocaat te Arnhem vanaf 1855 en tweede luitenant bij de Gelderse schutterij vanaf 1856. In 1860 werd hij commies van staat bij de Raad van State. In 1855 werd hij benoemd tot Staatsraad in buitengewone dienst. Nadat hij van 1851 tot 1861 kamerjonker van Koning Willem III was geweest, werd hij in 1861 benoemd tot Kamerheer des Konings om als zodanig dienst te doen aan het hof van prins Frederik (1797-1881). In 1866 werd hij benoemd tot Kamerheer in buitengewone dienst van Koning Willem III en na diens overlijden in 1890 van Koningin Wilhelmina. Van 1867 tot 1877 was hij lid van de commissie tot beheer van de nalatenschap van Koning Willem II. In 1875 werd hij benoemd tot lid van de Nederlandse Hoofdkommissie voor de Wereldtentoonstelling te Philadelphia, USA. In hetzelfde jaar werd Willem Gerard Brantsen lid van de voogdijcommissie van de drie

kinderen van de eigenaar van Twickel in Delden, mr. J.D.C. baron van Heeckeren van Kell (1809-1875) sinds 1847 Van Heeckeren van Wassenaer. Hierbij ging het onder andere om de landgoederen Twickel, Weldam, Olidam, Obdam, Wassenaar, Borculo, Dieren, Gelderse Waard, Kernhem en Nettelhorst. Van 1882 tot 1894 was hij lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal voor de Anti-Revolutionaire Partij. Van 1897 tot 1899 was hij lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal. In de Tweede Kamer hield hij zich onder andere bezig met de onderwerpen waterstaatszaken, landbouw, nijverheid en posterijen. In Arnhem was hij lid van het bestuur van de Nicolaï Broederschap.

Willem Gerard Brantsen verdeelde zijn tijd tussen Den Haag en Arnhem. In Den Haag bewoonde hij huizen aan het Lange Voorhout 1 en 29. In Arnhem bewoonde hij het van zijn vader geërfd Huize Zypendaal. In opdracht van mr. Hendrik Willem Brantsen was dit door koop in 1743 verkregen landgoed en 17de-eeuwse huis in 1762-1764 geheel vernieuwd en vergroot. In 1863 riep het echtpaar Brantsen-Bohlen de hulp in van de Duitse parkarchitect C.E.A. Petzold (1815-1891) om het park te reorganiseren en gedeeltelijk opnieuw aan te leggen. In 1868 zou Petzold voor de familie Brantsen op Rhederoord aan park en tuinen werken en in 1870 op Wielbergen. In 1870 ontwierp Petzold ook een nieuwe parkaanleg voor het landgoed Gulden Bodem tegenover Zypendaal. In 1872 bouwde de architect L.H. Ebersson (1822-1889) op de plaats van een uit 1838 daterend afgebroken jachthuis een geheel nieuw landhuis dat uiterlijk sterk leek op het landhuis Wielbergen te Angerlo dat omstreeks dezelfde tijd door dezelfde architect voor de broer van Willem Gerard, Carel Marie Brantsen (1834-1909), gebouwd werd. In dit jachthuis kreeg een fraaie rococobetimmering afkomstig uit het kort daarvoor gesloopte Brantsen-huis aan de Koningstraat in Arnhem een nieuwe plaats. Totdat Alwine Brantsen er met haar echtgenoot ging wonen tijdens of kort na de Eerste Wereldoorlog werd dit huis verhuurd. Voor Huize Zypendaal nam het echtpaar Brantsen-Bohlen in 1883-1884 de architect P.J.H. Cuijpers (1827-1921) in de arm. Inwendig werd het huis gemoderniseerd. Aan de achterzijde werd een toren toegevoegd. Aan de voorzijde een portaal met balustrade. De eenvoudige uiterlijke vorm van het gebouw werd opgetuigd met balkons aan de zuidzijde, nieuwe vensters, dakramen en een balustrade tussen de schoorstenen. In een tweede verbouwing aan het eind van de 19de eeuw werd een salon op de zuidoostelijke hoek vergroot en van een verdieping voorzien. Na het overlijden van

Petzold zou de bekende Nederlandse tuinarchitect Hugo Poortman (1858-1953) de opdracht krijgen het park onder handen te nemen. Ditmaal werd de grote vijver verbreed en werd er een grote bloementuin aangelegd in de bestaande moestuin.

Naast de verbetering van Zypendaal besteedde Willem Gerard Brantsen ook veel aandacht aan het verbeteren en ontginnen van het uitgestrekte heidegebied dat zijn vader in de loop van de 19de eeuw bij Schaarsbergen gekocht had. Omstreeks 1830 verwierf zijn vader in het gebied tussen de huidige Kemperbergerweg, Deelenseweg, Schelmseweg en Koningsweg enkele honderden hectaren gronden, voornamelijk bestaand uit zandverstuivingen en arme heidegronden. Het gebied werd grotendeels van bosaanplant voorzien. Dit is het huidige landgoed Schaarsbergen ten noorden van de Schelmseweg. In de ontginningsbuurtschap Schaarsbergen, waar Brantsen de arme heidebewoners financieel hielp, ondersteunde hij de oprichting van een Hervormde Gemeente en de bouw van een bijbehorende kerk en pastorie. Met zijn geldelijke steun werden ook een Christelijke Lagere School en een naaischool gebouwd. Zijn dochter Alwina legde in 1882 de eerste steen. Verder werd er een begraafplaats (Vrede Oord) en een familiebegraafplaats aangelegd die op 26 juli 1882 in gebruik is genomen met de bijzetting van de moeder van de baron. Een hoogtepunt in het leven van Willem Gerard Brantsen en zijn vrouw Alwina Agnes Clementine Bohlen was het huwelijk op 24 november 1894 op Zypendaal van hun dochter Alwine met de Pruisische officier *Oberstleutnant* Karl Leopold Eugen Graf von der Goltz (1864-1944). Dit huwelijk werd luisterrijk gevierd. Tussen de koetshuizen en de orangerie was een feestelijk decor in de vorm van een erepoort gebouwd waarin de lijfspreuk van de Brantsens: 'Ora et Vigila' was opgenomen. Het echtpaar Von der Goltz-Brantsen vestigde zich in Potsdam bij Berlijn. Willem Gerard Brantsen zou de geboorte van hun oudste dochter in 1895 en zoon in 1897 nog meemaken. Hij overleed geheel onverwacht, op 8 november 1899 op de leeftijd van 68 jaar. Zijn stoffelijk overschot werd in de Hervormde Kerk van Schaarsbergen bijgezet in de grafkelder van de familie Brantsen op de begraafplaats Vrede Oord, nabij de kerk van Schaarsbergen die hij omstreeks twintig jaar daarvoor had laten bouwen.

Willem Gerard Brantsen was in 1862 door de koning van Pruisen benoemd tot Ridder in de Orde van de Roode Adelaar, 3e Klasse en in 1863 tot Ridder in de Orde van de Kroon, 2e Klasse. Hij was Ridder in de Orde van de Gouden Leeuw van Nassau.

Zijn dochter Alwine Brantsen was zijn algemeen erfgename. Zijn echtgenote verkreeg het vruchtgebruik van Zypendaal. Zij bleef op Zypendaal wonen hoewel zij frequent in haar Haagse residentie vertoefde en veel reisde. Al tijdens de laatste jaren van het leven van haar moeder, de weduwe Brantsen-Bohlen, voerden Alwina en haar man onderhandelingen met de gemeente Arnhem over de overdracht en verkoop van Zypendaal aan de gemeente. Uiteindelijk ging dit niet door omdat de gemeente Arnhem de prijs te hoog vond en kocht de ENKA in 1926 Zypendaal na het overlijden van mevrouw Brantsen-Bohlen voor een bedrag van f 450.000,- met een bruikleen aan de gemeente Arnhem en het recht van koop waarvan in 1930 gebruik werd gemaakt. Met de verkoop van Zypendaal dat in 1762-1764 na een eerdere verwerving geheel opnieuw was opgebouwd door mr. Hendrik Willem Brantsen kwam aan de directe relatie tussen de Brantsens en Zypendaal een einde. Landgoed, huis en interieur tonen echter nog steeds de zichtbare tekenen van de familie Brantsen.

Literatuur

- J.C. Bierens de Haan, A. de Bekker e.a., *Meer om Cieraet als Gebruick, Tuingeschiedenis van Gelderse buitenplaatsen, Kunstbezit uit Gelderse kastelen*, Arnhem 1990, 15, 18-19
- J.C. Bierens de Haan en J.R. Jas, *Geldersche Kasteelen, Tot defensie en eene plaissante wooninge, Architectuur, interieurs en tuinen*, Zwolle 2000, 48, 148, 171
- J.C. Bierens de Haan, *Gelderse Gezichten, Drie eeuwen portretkunst in Gelderland, 1550-1850*, Zwolle 2002, 51-53
- A. ten Broeke, *Schaarsbergen van Zypendaal tot Kemperheide, Een uitgave van de Dorpsraad Schaarsbergen ter gelegenheid van het 25 jarig bestaan 1977-2002 door de Werkgroep Historie Schaarsbergen*, Schaarsbergen 2002
- J. Hofman en J. Ipema, *Een eeuw op de hoogte, 1882-1982, 100 jaar Schaarsbergen 'School met de Bijbel'*, Arnhem 1982, 18-19, 31, 59
- T.B. van der Klooster, *Adel in Nederland*, Breda 1992, 85-94
- T.P.G. Kralt (eindred.), *Wielbergen en de familie Brantsen, De lotgevallen van een Landgoed en Victoriaans Landhuis in Angerlo*, Zwolle 2008, 23-33
- *Nederland's Adelsboek* 38 (1940), 516-517; 47 (1954), 388-389; 80 (1989), 441-454; 87 (1998), 343-345
- W.H. Tiemens, 'De lotgevallen van de laatste bewoners van kasteel Zypendaal, deel 1, de voorgeschiedenis', in: *Infobulletin Parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem. Vereniging Vrienden van Sonsbeek* 15, nr. 1 (lente 2003), 10-12
- R. Wartena, *Het Archief van de familie Brantsen*, Arnhem 1966, 33-34
- Th. Wijsenbeek-Olthuis (red.), *Het Lange Voorhout. Monumenten, mensen en macht*, Zwolle/Den Haag 1998, 246, 253

T.P.G. Kralt

afsplitsing van de Gereformeerde Kerken in Nederland) legde hij schuldbelijdenis af en werd in de kerk opgenomen. Ook zijn vrouw, die weer in Lunteren was gaan wonen, werd (in Ede) opgenomen.

Omdat hij tijdens de oorlog met zeer veel zaken te maken had gehad, was Van Geelkerken een waardevolle getuige bij vele processen. Pas in maart 1950 kwam hij zelf voor de rechter in een van de laatste processen in het kader van de Bijzondere Rechtspleging. Tegen hem werd de doodstraf geëist. De rechtbank veroordeelde hem echter tot levenslang, een straf die een jaar later in hoger beroep werd bevestigd. Na zijn veroordeling werd hij overgebracht naar de Koepelgevangenis in Breda. Kort na de oorlog zou hij misschien nog ter dood veroordeeld zijn, nu was dat niet meer aan de orde. Later werd zijn gevangenschap omgezet naar 21 jaar en zes maanden.

In Breda kreeg hij bezoek van de Edese dominee Gijsbertus Roukema (1923-2004) en twee ouderlingen van de Vrijgemaakt Gereformeerde Kerk, alle drie oud-verzetssensen. Ze kwamen onder de indruk van de manier waarop Van Geelkerken over zijn verleden sprak. Ds. Roukema zou zich gaan inzetten voor vroegde vrijlating.

In 1959 werd hij wegens goed gedrag vervroegd vrijgelaten, hij had er twee derde van zijn straf opzitten. Hij vestigde zich bij zijn vrouw in Lunteren in Het Meeuwennest. Erg vaak ging hij niet naar de kerk, maar bij clubs van oud-NSB-leden kwam hij ook niet. Werk vond hij bij een farmaceutisch bedrijfje in Soest. Hij zou er tot zijn pensionering werken.

Kort na aankomst in Lunteren kreeg hij twee ouderlingen op bezoek. In hun verslag schreven ze: 'Deze broeder is welbespraakt en kan zodoende veel vertellen over zijn belevenissen als gevangene.' 'Kees de Prater' had het spreken niet verleerd. Op 29 maart 1976 overleed hij in Lunteren aan een hartinfarct.

Literatuur (selectie)

- B. van der Boom, *Kees van Geelkerken, de rechterhand van Mussert*, Utrecht/Antwerpen 1990
- N.K.C.A. in 't Veld, 'Geelkerken, Cornelis van (1901-1976)', in: *Biografisch Woordenboek van Nederland*, I, 's-Gravenhage 1979, 192-193
- T. van 't Veld, *De Kerk als moeder. Kerken als geloofsgemeenschappen in Ede in de twintigste eeuw, II: Vier jongere zusters*, Ede 2004

Bert Lever

Alwina von der Goltz-Brantsen

1868-1957, laatste Brantsen van Zypendaal en Jachthuis Gulden Bodem

Jonkvrouwe Alwina Brantsen werd geboren op 8 november 1868 te 's-Gravenhage. Haar ouders waren mr. Willem Gerard baron Brantsen (Arnhem 24 oktober 1831-Arnhem 8 november 1899) en Alwina Agnes Clementine Bohlen (Philadelphia 10 augustus 1841-Arnhem 21 april 1926). Zij huwden op 25 augustus 1865 te Velsen. Alwina Brantsen huwde te Arnhem op 24 november 1894 Karl Leopold Eugen Graf von der Goltz (Brühl 28 juni 1864-Arnhem 18 september 1944). Het paar kreeg drie kinderen: Marie Alwine Rodolfine Sophie (1895-1973), Wilhelm Rudiger Carl (1897-1961) en Elisabeth Dorothea Alwina Henriette (1904-1997). Alwina is overleden in het Jachthuis Gulden Bodem op 22 april 1957 en werd begraven op de begraafplaats Vrede Oord te Schaarsbergen.

Alwina's vader, mr. Willem Gerard baron Brantsen, was van 1882-1894 lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal voor de Anti-Revolutionaire Partij en vanaf

1897 tot 1899 lid van de Eerste Kamer. Daarnaast was hij staatsraad in buitengewone dienst. Brantsen had een nauwe band met het Hof die al dateerde vanuit

de tijd van zijn ouders en grootouders. In 1855 werd hij benoemd tot kamerjonker. In 1861 volgde zijn aanstelling als kamerheer van Koning Willem III. Na het overlijden van de koning in 1890 zou hij deze functie onder koningin Wilhelmina (1880-1962) tot aan zijn overlijden blijven bekleden. De familie beschikte vanaf 1873 door aankoop over het huis Lange Voorhout 27 te Den Haag dat in 1892 weer werd verkocht. In 1883 kocht Brantsen het huis Lange Voorhout 1 op de hoek van de Kneuterdijk. Dit huis zou na zijn overlijden in 1899 overgaan naar zijn broer Carel Marie baron Brantsen (1834-1909) die het in 1906 verkocht. In dit huis werd Alwina geboren.

Al op jonge leeftijd trad zij in het openbaar op. Met financiële steun van haar vader kreeg Schaarsbergen in 1882 een Christelijke school en de eerste steen werd gelegd door 'Jonkvrouwe Alwina Brantsen van de Zijp, oud 13 jaar'. Een bewaard gebleven zilveren troffel herinnert eveneens aan deze gebeurtenis. Het was in dit aristocratische milieu dat Alwina opgroeide. Zij was een levendig meisje dat zeer aan haar vader en moeder gehecht was. Met haar moeder sprak zij Engels. Met haar echtgenoot Duits en Nederlands. Verder zijn brieven van haar hand in het Frans geschreven aan jhr. Victor de Stuers bewaard gebleven. Met grote luister trad zij op 24 november 1894 op Zypendaal in het huwelijk met de Pruisische officier Karl Leopold Eugen Graf von der Goltz (1864-1944). Hij was afkomstig uit een familie van bestuursambtenaren, diplomaten en vooral officieren. Zij kunnen elkaar hebben ontmoet via de connecties van de familie Bohlen met de familie Von der Goltz die toen op de Slangenburger bij Doetinchem woonde. Hun huwelijk zou vijftig jaar standhouden maar werd ook overschaduwed door de noodlottige gebeurtenissen van de 20ste eeuw. Na het overlijden van haar echtgenoot in 1899 was mevrouw Brantsen-Bohlen de enige bewoner van kasteel Zypendaal, dat zij in vruchtgebruik had van haar dochter Alwina. Na haar huwelijk kwam Alwina hier minstens één maal per jaar op bezoek met de kinderen, af en toe vergezeld van de graaf. Blijkens de fotoboeken van Amée (1875-1951) en Vivian Brantsen (1880-1954) en het gastenboek van kasteel Amerongen, waar zij op 21-23 oktober 1905 en 26-27 augustus 1907 verbleef, onderhield zij de betrekkingen met haar familie en aanverwante geslachten goed.

Het jonge echtpaar vestigde zich in Potsdam bij Berlijn. In mei 1911 werd Von der Goltz tot overste bevorderd en op 13 juni 1911 werd hij tot vleugeladjudant van keizer Wilhelm II (1859-1941) benoemd. Als kind had hij al met de Duitse keizer op het Neues Pa-

Jonkvrouwe Alwina Brantsen, portret op tweejarige leeftijd door K. Bisschop, 1870 (particulier bezit)

lais in Potsdam gespeeld. Op diverse reizen begeleidde Von der Goltz de Duitse keizer. Het vredige familiebestaan werd wreed verstoord door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in 1914. De graaf werd met zijn Ulanen naar Frankrijk gestuurd waar hij zelfs een tijd spoorloos was en hachelijke momenten beleefde. Kort daarop werd ook zoon Wilhelm onder de wapenen geroepen. Karl von der Goltz diende aan het einde van de oorlog aan het oostelijke front en maakte mee dat zijn paard onder hem dood geschoten werd. In 1917 werd te Potsdam het huwelijk van de oudste dochter, Marie Alwine, gevierd. Het einde van de Eerste Wereldoorlog betekende ook het einde van de militaire carrière van *Generalmajor* Von der Goltz. De graaf die inmiddels tot de militaire hofhouding van keizer Wilhelm II behoorde, keerde terug naar de bezittingen van zijn vrouw in Nederland. Vanaf 1918 zou Von der Goltz zijn oude meester daar als ex-keizer opnieuw gaan dienen.

Alwina, die al eerder naar Nederland was teruggekeerd, en Karl von der Goltz-Brantsen gingen in Arnhem vanaf ca. 1919 het Jachthuis Gulden Bodem bewonen dat gemoderniseerd en met een grote salon uitgebreid werd. Von der Goltz verdeelde zijn tijd tus-

sen het helpen besturen van de landgoederen van zijn vrouw, het ontvangen van Duitse relaties, het organiseren van jachtpartijen met zijn vrienden en het Hof van de ex-keizer in Doorn. Hier gaf hij bij belangrijke familiegebeurtenissen steeds acte de présence. Onder andere bij het betrekken van de dodenwacht na het overlijden van ex-keizerin Augusta-Victoria (1858-1921) en bij het tweede huwelijk van de ex-keizer met prinses Hermine Reuss, *ältere Linie*, in 1922.

Deze naoorlogse jaren hielden ook een omwenteling in de aanwezigheid van de Brantsens in Arnhem in. In 1924 liet graaf von der Goltz het Arnhemse gemeentebestuur weten dat huis en park Zypendaal zouden worden verkocht. De onderhandelingen vonden plaats toen de weduwe Brantsen-Bohlen nog op huis Zypendaal woonde. Zij zou in 1926 overlijden. Na besprekingen met de gemeente Arnhem werd het huis in 1926 voor f 405.000 gekocht door de AKU/ENKA die het in 1930 voor f 375.000 aan de gemeente Arnhem verkocht. Zo kwam een einde aan de ruim twee eeuwen durende band tussen de familie Brantsen en Zypendaal. Alwina gaf aan van jongsaf aan een voorkeur te hebben gehad voor het Jachthuis boven het door water omringde Zypendaal.

De gravin had zo haar eigen sociale leven. Vaak loeerden de kleinkinderen op het Jachthuis. Ze waren erg gesteld op hun grootmoeder. Tot de regelmatige gasten behoorden na hun verloving en huwelijk in 1937 ook prinses Juliana en prins Bernhard. De familie Von Lippe was verwant aan de familie Bohlen waardoor er tevens een familieband met Alwina von der Goltz-Brantsen ontstond. De band tussen de Oranjes en de familie Brantsen dateerde al uit het eerste kwart van de 19de eeuw. Het gastenboek van Jachthuis Gulden Bodem laat de precieze data van de bezoeken waaronder die van ex-keizer Wilhelm en prins Hendrik der Nederlanden zien.

De waterscheiding in het huwelijk Von der Goltz-Brantsen zijn de gebeurtenissen in Duitsland geweest waarbij in 1933 Hitler aan de macht kwam. Duitsland kon op grote sympathie rekenen van de graaf, terwijl zijn vrouw met het nationaalsocialisme grote moeite had. In 1940 verwelkomde de graaf op straat de binnentrekkende Duitse troepen. De bewoners van het Jachthuis raakten in twee kampen verdeeld. Op Koninginnedag 31 augustus droeg Alwina zichtbaar Oranje en een gouden speld met de W van koningin Wilhelmina – die overigens afkomstig was van een geschenk van keizer Wilhelm – en ze was Oranje- en vaderlandslievend gezind. De anticlimax kwam voor Von der Goltz op zondag 17 september 1944, de dag

van de Britse luchtlandingen bij Arnhem. De gedachte om nogmaals een Duitse nederlaag te moeten meemaken, was teveel voor hem. In de nacht van 17 op 18 september 1944 benam hij zich op het Jachthuis het leven. In de algemene ontreddeering tijdens de Slag om Arnhem werd de graaf op 21 september 1944 voorlopig aan de rand van het gazon van het Jachthuis Gulden Bodem begraven. Pas na het overlijden van zijn echtgenote in 1957 zouden zijn stoffelijke resten naar de begraafplaats Vrede Oord op Schaarsbergen worden overgebracht. *Vivian baron Brantsen* (1880-1954) liet zich in zijn brochure *Liever hottentot dan edelgermaan* buitengewoon scherp uit over zijn aangetrouwde neef. Ondanks alle gastvrijheid en alle vruchten die hij financieel gezien van zijn echtgenote en zijn tweede vaderland heeft mogen ontvangen, heeft hij toch volledig voor zijn oorspronkelijke vaderland gekozen. Na de bevrijding werd gravin von der Goltz hard aangepakt. Aanvankelijk werd haar bezit als 'vijandelijk vermogen' in beslag genomen.

Naderhand werden deze maatregelen enigszins versoepeld, maar niet zonder financiële aderlatingen. Zij leefde voordat zij het Jachthuis terugkreeg, op het landhuis de Bakenberg dat inmiddels is afgebroken. Haar laatste jaren leefde de gravin teruggetrokken op het Jachthuis. Zij heeft veel goed gedaan. Ze was niet gemakkelijk, streng ook voor zichzelf maar fijn besnaard. Ze ging rustig, waardig en op haar eigen wijze haar gang. Ze maakte een dagelijkse wandeling naar de moestuin en plukte bloemen in het park. Ze zette thee en schonk chocola. Huisknecht Hendrik ondersteunde haar als kok en in de huishouding. Voor haar kleinkinderen was zij bijzonder aardig en belangstellend. Tot aan het einde van haar leven bleef zij zich inzetten voor haar omgeving. Strijdbaar bleef zij net als haar vader verbonden met de Anti Revolutionaire Partij. Het Jachthuis Gulden Bodem was ondanks diefstal in de oorlog een mooi en met kunstschaten ingericht huis. Zij was nog aanwezig bij het huwelijk van haar kleindochter Carola in 1955. Alwina overleed op het Jachthuis Gulden Bodem op 22 april 1957, 88 jaar oud. In overeenstemming met haar wens werd zij op een boerenwagen, voor die gelegenheid geleend van het Nederlands Openluchtmuseum, van het Jachthuis naar de begraafplaats op Schaarsbergen gereden. Geheel in overeenstemming met haar eigenzinnig karakter wilde zij niet worden bijgezet in de grafkelder van haar geslacht, maar verkoos zij begraven te worden op de door haar vader aangelegde grafheuvel in de kijkrichting van Zypendaal. Ook haar echtgenoot werd een half jaar daarna op de grafheuvel herbegra-

ven. Kort daarna verkochten de erfgenamen de landgoederen Schaarsbergen en de Gulden Bodem aan de gemeente Arnhem. In 1964 werd het Jachthuis helaas gesloopt vanwege door de gemeente Arnhem geconstateerd achterstallig onderhoud.

Na de verkoop van Zypendaal bracht Alwina in 1927 de omvangrijke archiefcollectie van de familie Brantsen uit de periode 1642-1808 onder in het Rijksarchief in Gelderland. Het belangrijke archief omvat de stukken van een aanzienlijke regentenfamilie en stukken afkomstig van mr. Gerard Brantsen, onder andere ambassadeur aan het Franse Hof in Parijs en lid van het Staatsbewind. In 1955 werd dit aangevuld met het archief dat berustte bij Vivian J.L.T. baron Brantsen (1880-1954). Alwina Brantsen zocht tijdig naar een oplossing voor het onderbrengen van de omvangrijke reeks familieportretten. Zij won hiervoor advies in bij jhr. D.C. Röell, directeur van het Rijksmuseum. Deze had geen belangstelling voor de hele serie. Maar hieruit kwam wel een contact voort met mr. A. Staring, die deze gelegenheid aangreep om zijn plan te verwezenlijken. De omvangrijke collectie van 45 familieportretten en 25 herinneringen (gedenkborden, miniaturen, wapenschilden, kleinere grafmonumenten etc.) aan haar voorouders die zich na de verkoop van Huize Zypendaal sinds 1926 op het Jachthuis bevonden, werd door Alwina op 21 februari 1951 ondergebracht in de daartoe opgerichte Brantsen van de Zyp Stichting. Daarbij werd de mogelijkheid opengelaten deze collectie aan te vullen met familieportretten van andere oude Gelderse geslachten. De kern van deze portrettencollectie is in 1983 teruggekeerd naar kasteel Zypendaal en is daar te bezichtigen. De overige portretten zijn te zien op de kastelen Ammersoijen en de Cannenburgh. De catalogus van de openbare verkoping van de inboedel in december 1957 geeft een goed beeld van de inventaris van het helaas later afgebroken Jachthuis. In 2006 zou het landgoed Gulden Bodem de status verwerven van Rijksmonument als buitenplaats. In de familie zijn naast een aantal meubelen, zilveren voorwerpen met het combinatiewapen Von der Goltz-Brantsen en foto's ook twee geschilderde portretten van Alwine Brantsen bewaard gebleven: een van haar op tweejarige leeftijd uit 1870 door de schilder K. Bisschop (1828-1904), die ook haar moeder einde 19de eeuw zou portretteren, en een van de schilder J.B. Discart (1855-1944), te dateren eveneens eind 19de eeuw.

Literatuur

- J.C. Bierens de Haan, *Gelderse Gezichten, Drie eeuwen portretkunst in Gelderland, 1550-1850*, Zwolle 2002, 9-17 en 51-53
- V.J.L.T. Brantsen, *Liever Hottentot dan Edelgermaan! Enkele kanttekeningen op het hedendaagsch gebeuren hier te lande. Wielbergen in de herfst 1944*, Wielbergen 1945
- A. ten Broeke, *Schaarsbergen van Zypendaal tot Kemperheide, Een uitgave van de Dorpsraad Schaarsbergen ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan 1977-2002 door de Werkgroep Historie Schaarsbergen*, Schaarsbergen 2002
- *Catalogus van de kunst- en antiekveiling betreffende zaken uit de nalatenschap van de hooggeboren vrouwe jkvr. A. Brantsen van der Zyp, douanière van de hooggeboren heer K.L.E. Graaf von der Goltz op 18, 19 en 20 december 1957 op het 'Jachthuis', Zypendaalseweg 191 te Arnhem*
- H.G. von der Goltz e.a., 'Die Grafen und Freiherren von der Goltz, 1885-1960', in: *Bibliothek familiengeschichtlicher Arbeiten* 27 (1960), 117-118
- J. Hofman en J. Ipema, *Een eeuw op de hoogte, 1882-1982, 100 jaar Schaarsbergen 'School met de Bijbel'*, Arnhem 1982, 18-19, 31, 59
- T.P.G. Kralt (eindred.), *Wielbergen en de familie Brantsen, De lotgevallen van een landgoed en Victoriaans landhuis in Angerlo*, Zwolle 2008
- *Nederland's Adelsboek* 38 (1940), 516-517; 47 (1954), 388-389; 80 (1989), 441-454; 87 (1998), 343-345
- E. Storms-Smeets, *Gelders Arcadië, Atlas van een buitenplaatsenlandschap*, Utrecht 2011, 50-57
- W.H. Tiemens, 'De lotgevallen van de laatste bewoners van kasteel Zypendaal, deel 1, de voorgeschiedenis', in: *Infobulletin Parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem* 15, nr. 1 (lente 2003), 10-12
- W.H. Tiemens, 'De laatste Brantsens' en 'Na de Brantsens', in: *Infobulletin Parken Sonsbeek, Zypendaal en Gulden Bodem*, z.p. z.j. [ca. 2003]
- R. Wartena, *Het Archief van de familie Brantsen*, Arnhem 1966, 33-34

Bronnen

- T.P.G. Kralt, interview op 12 november 2009 met mevrouw C.M.A. van Voorst tot Voorst-de Blocq van Scheltinga, mevrouw C.I. van Zinnicq Bergmann-de Vos van Steenwijk en de heer H.W. de Blocq van Scheltinga ten huize van mevrouw C.M.A. van Voorst tot Voorst in Den Haag; idem op 23 oktober 2011 met mevrouw C.M.A. van Voorst tot Voorst-de Blocq van Scheltinga en mevrouw R.D. de Blocq van Scheltinga en op 11 juli 2014 met laatstgenoemde te Den Haag

T.P.G. Kralt

In dit tiende en laatste deel van het *Biografisch Woordenboek Gelderland* worden de levens van vijftig Gelderse vrouwen en mannen beschreven. Literator C.C.S. Crone is bekend om zijn sobere proza en zijn werk voor de AKU. Baron 'Joeki' van Pallandt was een legendarisch levensgenieter, over wie nóg gepraat wordt. Dat zal minder het geval zijn met Cornelis van Geelkerken, de nationaalsocialistisch politicus en lange tijd rechterhand van Mussert. Jaap Spaanderman was de dirigent die de Arnhemsche Orkest Vereeniging door de oorlogsjaren leidde. Hij deed dat niet altijd even handig en trad in 1949 terug na een proces over zijn functioneren. Henri van de Loo werd bekend als bouwpastoor. Beeldend kunstenaars zijn er ook in dit deel: C.H. Hammes, Joan Colette, Emile Viegers en Kitty van der Mijl Dekker.

Het BIOGRAFISCH WOORDENBOEK GELDERLAND is een project van de Stichting Biografisch Woordenboek Gelderland.

9 789087 044725